

„A LEGSZERETETTEBB ANGOL”: MORUS TAMÁS

IRTA: BOLDIZSÁR IVÁN

Tudomány

«Négy dolgot öltek meg, mikor Morus Tamást megölték: a tudományt, az igazságot, a derút és a szentséget» — írja Christopher Hollis most megjelent ragyogó könyvében,¹ amelyet legtalálóbban Morus Tamás belső életrajzának nevezhetnénk. «Először megölték a tudományt, mert Morus Tamás Anglia legtudósabb embere volt. Megölésével VIII. Henrik hadat üzent a tudománynak és sikerült is olyan erős csapást mérnie rá, hogy nem is egészen egy évszázaddal később az angol tudósokat már össze sem lehetett hasonlítani a kontinens tudósaival. Erzsébet királynő alatt virágzott ugyan a költészet, de a tudomány és az angol próza hagyománya halott volt».

Morus Tamás elméjében a humanizmus roppant távlatai feszültek. Magába ölelte ennek a kornak minden újjászülető világi tudását, de míg kortársaiban ma már leginkább csak a humanizmus fonákabb oldalát, a fanyar és kissé hányaveti világiasságot érezzük, a mindent tudni vélők cinizmusát, Morus tudása az igazi humanizmus: emberi, mert alázatos. Pedig ha valakinek, neki igazán lett volna oka és joga az elkapatottságra. Alig huszonegyéves, mikor Rotterdami Erasmus — az Angliában elevenen élő anekdota szerint — először találkozott vele. Morus ekkor már előadásokat tartott Londonban, a St. Lawrence Churchben Szent Ágoston *De civitate Dei*-éről. Ez abban az időben többet jelentett a pusztá prédikálásnál — hiszen Morus laikus is volt —, Szent Lőrinc templomának szószéke pedig egyetemi katedraszámába ment. Londonban a Lord Mayor asztalánál összekerült Erasmus és Morus. Arcról egyik sem ismerte a másikat. Vitába keveredtek, egyre hevesebben, egyre tüzesebben, éles évrre még élesebb vágott vissza, végül Erasmus csodálkozva kiáltott fel: «*Aut tu es Morus aut nullus!*». Mire Morus: «*Aut tu es Erasmus aut diabolus!*».

Ettől a perctől kezdődik a két ember bensőséges, ritka barátsága, amely Erasmus bő és pletykálgató levelei révén Morust megismertette és összehozta a szellemi világ legjavával. Erasmus boldogan írja «*my sweetest More*»-ról Ulrich von Huttennek, hogy «*ad amicitiam natus factusque videtur*». Morus pedig nemcsak a megszólításban, hanem máskor, másnak írt leveleiben is csak mint «*Erasmus my darling*»-ról emlékezik meg róla.

Erasmusszal való barátsága mégis inkább csak tágította ismereteit, semmint mélyítette. Elkötelezően a nagy oxfordi humanisták: Grocyn, Colet, Linacre és Lily hatottak rá. Colet gyóntatója volt, Linacre legfogékonyabb korában oxfordi «tutor»-a, Grocyn meghívására adott elő St. Lawrence Churchben, William Lily pedig a görögség élményét hozta olyan közel, ahogyan csak az teheti, aki Rhodos szigetén élő görög nyelvet tanult meg és akit elevenen járt át a görögség örök árama Homerostól Bizánc elestéig.

Talán sohasem formálódott volna ki a világtörténelemnek ez a legellentétesebb, legbámulatosabb egyénisége, aki egyszemélyben volt tudós és szent, humanista és aszkéta, trefamester és vértanú, államférfi és hitvitázó, ha nem éli át a görögség élményét és ha nem éli át különül és egyetemesebben humanistatársainál. Számára a görög-

¹ Christopher Hollis: Sir Thomas More, Sheed and Ward, London 1935.

ség nemcsak irodalmi nyencfalat volt, nemcsak a föllelt filozófia és a nyomában táguló látókör szenzációja, hanem a keresztény egységnek része, amely lehasadt a schizmában és elmerült a török áradatban. Morus Tamás kevés külön és fontosabb feladatot látott, mint az egység visszaállítását. Számára nem volt elég, hogy Krisztus előtt az ötödik században sok szepet mondtak és tettek Görögországban, ezért tehát a szép kedvelőinek meg kell tanulniok görögül. Számára — ha merészen is hangzik — a görög-ség nemcsak térbeli, hanem időbeli része is a keresztény egységnek. Ezért állt a görög nyelv tanítása mellé, mikor századának nagy küzdelmeiben az akkori konzervatívok a keresztény hitet féltették a klasszikusoktól.

Morus Tamás sajtósága nagyságának épen legizgalmasabb része vész el, ha nem követjük végig ezt a gondolatmenetet. Nem az volt számára a kérdés, hogy szabad-e pogányokat a kereszténység rovására előtérbe helyezni, vagy nem? A dolgot másként fogta meg. A történelem minden mozzanatának bele kell valahogyan illenie Isten mindent átfogó tervébe és összhangban kell lennie valamiképen a történelem végső értelmével. Ez volt Morusnak nemcsak hitbeli, hanem racionális meggyőződése is. Ezt a tételt alkalmazta a görögségre. Ha kortársai közül egy Lorenzo Valla például megelégedhetett azzal, hogy a klasszikus görögséget úgyszólván a «sport» korának fogta fel, nem törődve azzal, mi volt előtte és mi lesz utána, Morus Tamást ez nem elégíthette ki. Szent Ágostonnak a rómaiakra vonatkozó okfejtését a görögökre is alkalmazza: a görögök végiggondoltak mindent, amit a kinyilatkoztatást nem ismerő ember végiggondolhat. S ha ez nagyszerű is volt, még őket magukat sem elégítette ki. Morus ugyanoda jutott el, ahova Pico della Mirandola, akiről különben 1510-ben könyvet is írt: «*Life of John Picus, Erle of Myrandula, a great Lorde of Italy, an excellent connyng man in all sciences and vertuous of living*». Mind a ketten ott találták meg lelkük egyensúlyát, a humanizmus és a kereszténység egyensúlyát, hogy — ha nem is Pater Walter kissé szerencsétlen kifejezésével «kiengesztelték» a kereszténységet a platonizmussal —, hanem inkább bebizonyítottak vélték azt, hogy Plato kikerülhetetlenül a kereszténységhez vezet és ez a Plátóból levezetett kereszténység kikerülhetetlenül mélyebb kereszténység, mint az, amelyik semmibe sem veszi.

Hogy mennyire mély volt Morus Tamás kereszténysége, arra életével tett pecsétet. Mikor pedig azt írja Martin Dorpiusnak: «*Infinitem, mi Dorpi, fuerit explicare quam multa desunt ei cui Graeca desunt*», akkor tudjuk, hogy ezt a humanizmuson nevelkedett szentet csakugyan nagyrészt a görögség vezette az «infinitem»-hoz, a végételenhez.

Mintahogy a mi századunk a szociológia kora, úgy Morus Tamásé — 1477-től 1535-ig élt — a teológia kora volt. Ma mindenki konyít valamit a szociológiához, de túl az érzelmi szempontokon, tudományos megalapozottsággal kevesen értenek hozzá. Morus idejében a teológiával volt így. Morus azok közé a kevesek közé tartozott, akiknek teológiai művei nem a Luther-féle «Kraftausdruckok» vegyítéséből és újradagolásából állottak. Irtózott is attól, hogy Lutherrel személyes vitába keveredjék. Egyszer mégis kénytelen volt vele. VIII. Henrik, aki műkedvelő teológusnak elsőrangú volt, az Egyháztól való elszakadása előtt megírta Luther tézisei ellen az *Assertio Septem Sacramentorum*-ot, amiért a pápától a *Fidei Defensor* címet kapta. Hogy Morusnak nem csekély része volt e mű elkészítésében, az kétségtelen. És a történelem legkésőbb iróniái közé tartozik, hogy a később a pápától elszakadó Henrik és az emiatt vértanuhalált szenvedő Morus között az *Assertio* írásakor csak egyetlenegy pontban volt eltérés és vita: a pápai fennhatóság kérdésében. Morus — talán nagyon is ismerve királyi barátja természetét — azt kívánta, hogy Henrik ne kösse le magát túlságosan erős szavakkal e mellett, mert az európai politikai helyzet könnyen diplomáciai ellen-tétbe hozhatja a pápával és akkor a király saját szavait fogják keményen a fejére

olvasni. Morus azt kívánta, hogy a lényeg szigorú megőrzésével szelídebb szavakat használjanak. A heves Henrik azonban ragaszkodott eredeti szövegéhez.

Luther hallatlanul goromba támadással felelt. A királyt elnevezte «disznónak, számárnak, szemétdombnak, viperafajzatnak, kígyónak, királyi ruhában heverő tuloknak, habzósájú és szajhaképű örültnek». Erre kellett Morusnak felelnie. Csoda-e, ha ez a tiszta, szép szellem álnév mögé bujt? De mikor nem veszekedésszerű vitázgatásról, hanem komoly helytállásról volt szó, természetesen nem húzódozott. Megírta a *Quoth He and Quoth I*-nek nevezett párbeszédese katekizmust, amely nevét is a minden bekezdésben visszatérő «mondotta ő» vagy «mondottam én» közbeszúrásoktól kapta. Ebben egy lutheránus eszméktől beoltott, kételkedő fiatalembernek vonultatja fel az Egyház teljes igazságát. Később megírta a *Supplication of Souls*-t és a kancellárságról való lemondása után az *Apologia*-t. Ezeket is, mint valamennyi írását finom és érzékeny stílus, széles felkészültségű tudás és az életszentség derűje jellemzi. More írását egyformán értette és élvezte s értheti és élvezheti ma is a finnyás írástudó és a világos konkrétumok egyszerű embere.

Igazság

«Másodszor, megölték az igazságot. Az angol jog régi felfogása szerint Anglia a kereszténység egyik országa volt. A király hatalmát *sub Deo et lege* kapta és minden törvényjavaslat vagy rendelkezés, amely ellenmondott a keresztény törvényeknek, *ipso facto* érvénytelen volt. E szerint a felfogás szerint Morus Tamás kivégzése törvénytelen cselekedet volt, de az volt az új, abszolutisztikus felfogás szerint is. Még ha VIII. Henriknek meg is volt a joga olyan rendeleteket kibocsátani, amelyeket akart, Morust még akkor is csak hamis esküre való kényszerítéssel lehetett rábírní arra, hogy Henrik rendelkezését megsértse».

Morus Tamás póre érdekes fejezete lehetne egy regényes életrajznak, de ez szorosán véve nem tartozik Morus képéhez. Külső körülményei általánosan ismertek: a «Fidei Defensor» elszakadt a pápától, hogy feleségül vegye Boleyn Annát. Mindenkinek le kellett tennie azt az esküt, hogy az elszakadás és a király házassága törvényes. Morus erre nem volt kapható, mire hosszadalmas vizsgálatok, kihallgatások és esztenődös börtön után Fisher rochesteri püspökkel és néhány karthauzi szerzetessel együtt a Towerben lefejezték.

Morus itt olyan tanujelét adta az igazságszeretnek és a hűségnek, amelyet csak azok adhatnak, akik halálukban is Urukat követik. Profán érzésünk szerint talán túlságosan is megadta a császárnak, ami a császáré. Hűséges volt királyához akkor is, amikor már nem érdemelte meg. Utolsó szavai szerint úgy halt meg, mint «királyának jó és hűséges szolgálója, de először Istené». Mikor pedig közvetlenül kivégzése előtt csak azt kérte, hogy legkedvesebb leánya, Margaret, életrajzírójának, William Ropernek a felesége, jelen lehessen a temetésén és azt felelték neki, hogy ebbe Henrik már előre beleegyezett, akkor így felelt: «Ó, mennyire őfelsége kegyében állhatok még mindig, hogy ennyire gondol az én szegény temetésemre!» És épen utolsó napjaiban még ezen kívül is annyiszor erősítette, mennyire hűséges és engedelmes alattvalója királyának, hogy sokan az *Utópia* ironikus fejezeteinek írójára gondolva, ebben sem látnak mást, mint keserű gúnyt. Pedig ha valaki végsőkéig vitte a következetességet egész életében, akkor miért ne lehessen következetes ahhoz az eszméjéhez is, hogy a férfi első kötelessége a hűség? Morus Tamás lovag volt és épen Henrik ütötte lovaggá. Az igazságért halt meg, az igazság pedig azt kívánja, hogy az alattvaló maradjon hű urához.

Ez a hűség, persze, nehezen egyeztethető össze az *Utópia* nyílt és alapos hédonizmusával. Morus élete általában alig hozható összhangba legismertebb művével.

A legtöbb ember ugyanis Morusszal kizárólag az Utópiát társítja, a szocialisták pedig egyenesen előfutárjukként emlegetik. Más író szigorúbb műveket ír és élete laza, Morus talán az egyetlen a világirodalomban, akinél fordítva áll a dolog. Nehéz hort prédikál és még tiszta vizet is alig iszik. Természetesen ez csak az Utópiára vonatkozik, amely távolról sem legjobb és egyáltalán nem legjellemzőbb írása.

Nagy irodalma van a kérdésnek, hogy az Utópia nézetei azonosak-e Moruséival. Végig kellene menni az Utópián és végig kellene menni Morus életén, hogy kimutathassuk és bebizonyíthassuk: igen-e vagy nem? Annyi bizonyos, hogy mikor Morus — mai szóval — Anglia miniszterelnöke lett, jóformán semmit sem valósított meg az Utópiából, amely mű eszerint nem is volt az ő tulajdonképeni utópiája. A kérdést tisztán elméletileg is el lehet egy ponton és éppen a leglényegesebben dönteni: az Utópia minden ízében, minden elgondolásában, szerves vonásában és felépítésében evilági alkotás, Morus Tamás országa pedig nem volt e világról való...

A kérdés ezzel el van döntve az egyik oldalra, de nincs megoldva. Miért írta meg akkor az Utópiát? Lehet, hogy Erasmusnak van igaza és az ő nyomán Morus több életrajzírójának, Sir James Mackintosh-nak, Bridgett atyának és Bremond abbénak: az Utópia nem egyéb, mint *«jeu d'esprit»*, egy csapongó és vidám szellem szórakozása. Ez a megoldás túlságosan is egyszerű és felelőtlen. Ha sok is az Utópiában a mulatságos és a mulattató elem, mégis, legalább ugyanakkora mértékben az lehetett a célja Morusnak, hogy az ellentétek kiélezése által, szinte ad absurdum vezetve mutassa meg, mit akar.

Katolikus szempontból öt igen vitás pont van az Utópiában: az utópiai emberek filozófiája nyílt hédonizmus, amely az askézizmus minden formáját nevetségesnek tartja; a házasságok felbontása meg van engedve; az öngyilkosságot gyógyíthatatlan betegség esetében helyesnek tartják; az uralkodó vallás deisztikus, amely a legszélesebb hitbéli türelmességet követeli meg; végül az ország gazdasági rendszere kommunisztikus.

Az első pontra, a hédonizmusra Morus élete magában megadja a negatív feleletet. Erről Morus életszentségének vizsgálatakor még lesz szó.

A második pontra: megengedhető-e a válás, egészen tragikusan adódik önként a válasz, hiszen Henrik el akart válni Arragóniai Katalintól, hogy feleségül vehesse Boleyn Annát. Ha csak a külső okokat nézzük: éppen ennek ellenzése miatt halt meg Morus Tamás. De már magában az Utópiában is megadja rá a feleletet, mikor az utópiai történet elbeszélőjének, Raphael Hythloday-nak szavaira ezt viszonzza: «Igen, ez az a kompromisszum, amit az emberek a házasság kérdésében köthetnének, ha csak a társadalmi szempontokat vennék tekintetbe és nem gondolnának a Mi Urunk szavára, hogy a házasság szent és felbonthatatlan». Sokat vitáztak már e kérdés felett, de bizonyos csak az, hogy a történelem folyamán egyetlen társadalom sem találta a monogámia elvét olyan erősnek, hogy a válást tisztán természeti okokból tiltotta volna meg, hanem minden népnél és minden korban természetfölötti parancsolatra hivatkoztak.

Ugyanez az érv alkalmazható az öngyilkosság kérdésében is.

Ami a negyedik pontot, a deisztikus vallási felfogást illeti, egy percre sem szabad szem elől téveszteni, hogy az utópiaiak nem ismerték a kinyilatkoztatást. Mi maradhatott más számukra, mint a deisztikus vallás s ennek szükségzerű következménye, a hitbéli türelmesség? Morusnak a gyakorlatban, kancellárkorában, mikor sokszor kellett lutheránus eretnekek felett bíraskodnia, alkalma nyílt volna az utópiabeli túlzott toleranciára. Azonban inkább volt szigorú, mint enyhe. Ugyanekkor viszont egy, már lutheránus hiten nevelkedett fiatal németet házában látott vendégül. Megint egyike Morus látszólagos ellentmondásainak. Pedig itt nagyon egyszerű a kérdés nyitja: Morus helyénvalónak találta a toleranciát, a kereszténység előtti és a kereszténység

utáni, helyesebben a katolicizmus utáni országokban. Az elsőre példa Utópia, a másodikra ez a fiatal német, aki már gyerekkorától fogva a protestánsban nőtt fel.

Ha Morus Tamás vagyonközösségről — az ötödik kifogásolt pontról — írt, akkor természetesen semmiképpen sem gondolhatott a mai értelemben vett kommunizmusra. Tulajdonképpen a vagyonközösség szó sem helyes, mert Utópiában csak földközösség volt, a pénz fogalmát pedig nem ismerték. Ami ennek megírására sugallta, az egyrészt igazságérzete, másrészt az a meggyőződése volt, hogy a pénz gőgje minden bűnök kútfeje, a legnagyobb bűn. Ami pedig a kommunizmust illeti, Morust az első keresztények kommunizmusa lelkesíthette. Nagyon találó és finom Christopher Hollis megjegyzése: «A keresztény egyház történetének egész folyamán mindig felszólította azokat, akik különös hivatást éreznek magukban, hogy kapcsolják össze a szegény-ségi fogadalmat a szűzességi fogadalommal, de soha sem bátorított senkit arra, hogy megkíséreljen házaseletet élni magántulajdon nélkül. A keresztény gondolkodók általában nem abban látják eszményüket, hogy elpusztítsák a tulajdont, hanem abban, hogy minél szélesebb rétegekre terjesszék azt ki. Abban azonban nincsen a keresztény tanítással ellentétes dolog, ha a családok közösségre lépnek és együttes elhatározással, közös helyen gyűjtik össze vagyonukat és tulajdonukat. A feltétel csak az, hogy ne erőszakolják őket».

Morus szociális érzékére csak egy példát: Chelseaben külön házat tartott fenn szegények és betegek részére.

Derű

«Harmadszor, megölték a derűt. Morus teljesen kiegyensúlyozott lélek volt és a derű egyike azoknak a privilégiumoknak, amikkel Isten az ilyen lelkeket megajándékozta. Az ilyen lelkek számára a vidámság nem menekülés az életből a szórakozásba, hanem, minthogy magasabb dolgok felé halad, örömet tud találni ennek a világnak múlt dolgaiban is. Azok, akik Istenüket e világra helyezik, sohasem lehetnek ilyen derűre.»

Erasmus írja Ulrich von Huttennek: «Arca összhangban van jellemével, mindig szeretetreméltó vidámságot fejez ki és állandóan kész a boldog nevetésre. Több hajlandósága van a derűre, mint a méltóságra, anélkül, hogy valaha is bolordoznék».

A karácsonyi üdvözlétekből mirderki előtt ismert, lefordíthatatlanul angol szó a *«merry»* volt Morus Tamás legkedvesebb és leggyakrabban használt szava. De ő nem azzal vásárolta meg ezt a derűt, ezt a vidám könnyű boldogságot, hogy, mint annyian mások, lehúnyta volna szemét a dolgok kikerülhetetlen folyása előtt. Morus Tamás maga volt a derű, mert már ebben az életben legyőzte a halált. Holbein festett róla és családjáról egy képet, amelyen vidáman játszik egy majommal. Ez nem véletlen. Házában mindenféle kedves, ritka állatot tartott és még kancellár korában is szívesen játszadozott velük. Szerethette ezt a majmot, mert pontosan tudta, mennyi szeretetet érdemel. Szerethette a múlt dolgokat, mert szíve a soha el nem múlt dolgok között dobogott.

Szellemes ember, mondanák ma rá a társaságban. Arcán állandóan mosoly ült, szája mindig kész volt a tréfára. De ez a tréfa mindig csak simogatott. Éles is csak akkor volt, ha az annyira gyűlölt kapzsiság ellen szólt. Az Utópiában például, hogy megutáltassák, csak a bilincset és az éjjeliedényeket készítették aranyból.

Talán éppen a derű az, amely Morus annyi különféle, sokszor ellentétes tulajdonságát összeköti, amely boldogan előmölve rajta, a hét spektrum-színből a szentség tiszta fehérét hozza ki.

Szentség

«Negyedszer — s ez a legfontosabb — megölték a szentséget. Ez előtt az óriási tény előtt minden mentegetőzés és minden magyarázat semmivé foszlik. A keresztény szent ismeret-jele, hogy olyan képzelőereje van, amely vissza tud ugrani a történelemben ezer, vagy kétezer esztendőre. Egész életét abban az izgalomban éli le, amit az első tanítványok éreztek, mikor először hallották a csodát, hogy a Szentsír üres. A szent számára ez olyan csoda, hogy nem győz eléggé bámulni és meglepődni rajta. Sohasem tudja magától értetődőnek felfogni, hogy Krisztus meghalt érte. Ilyen ember volt Morus Tamás — bár világi ember, ügyvéd és államférfi, de számára a jog, a politika és az irodalom csak annyiban volt fontos, amennyiben Krisztus céljaira tudja őket használni.»

Morus Tamás szent volt. Az életét kellene elmondani, testének minden mozdulatát, elméjének minden rezzenését, lelkének minden foháskodását, külső életének egész krónikáját, ha ezt be akarnók bizonyítani. Mert a tudomány, az igazság és a derű lehetnek részei az emberi életnek, de a szentség az egész, amely összefogja, nem mint a hordót a pánt, hanem mint a szervezetet a bőr.

Hogy mi teszi a «szervezetet» szentté, végeredményben csak az tudhatja, aki a szívekbe és a vesékbe lát. Mi sem mondhatjuk, hogy Morus Tamás ezért vagy azért volt szent, csak felsoroljuk életének két tényezőjét: aszkétaságát és gyönyörű, tiszta családi életét. Talán éppen ott kezdődik benne a szent, ahol ez a kettő megfér.

Cresacre More írja: «Testén kemény sörtékből font ciliciumot hordott egész életében». Erről csak Margaret leánya tudott s ő is csempészte ki a ciliciumot néhány nappal kivégzése előtt apja börtönéből. Morus nem akarta, hogy aszkézisének titkát mások is megtudják. «Sokat böjtölt és virrasztott, gyakran aludt a puszta földön, vagy csupasz padon és tett követ a feje alá. Nem ajándékozott magának többet, mint négy- vagy ötórai alvást éjszakánként». William Lilyvel együtt négy évig lakott a karthausiak kolostorában és mint egyik régi életrajzírója, Stapleton mondja: «*Medi-tabatur adolecens sacerdotium cum suo Lilio*». De azután mégsem lett szerzetes.

Mint férj és mint apa pedig valóságos védőszentje volt családjának. Három lánya volt és egy fia és korán meghalt első felesége után másodszor is megnősült. Gyermeknei nevelésében páratlanul egyesítette a keresztény és a humanista szellemet. Fia és leányai egyaránt olvassák a görög és a latin klasszikusokat és latinul az egész család olyan folyékonyan beszélt, hogy még az elkényeztetett Erasmus is megcsodálja. Morus otthon mindig vidám, szinte játékos, gyerekeivel sokat tréfálgodik, úgyhogy Erasmus szerint «még a tevét is bakugrára bírja». Feleségét a bájos «uxorcula» névvel illeti. Meg-nek becézett Margeret leányához írt levelei valóságos költeményei a szülői szeretetnek. Este az egész család térdepelve zsoltárokat énekel és gyakran járulnak együtt szentáldozáshoz. Az egész családi kép olyan teljes és olyan harmónikus, amilyent csak Morus életszentsége és derűje alakíthatott ki.

Egy évig volt rab a Towerben. Ekkor már csak Istenben élt, megszabadulva a kancellárság kemény gondjaitól és a mindennapi élet sok kicsinyességétől. Itt írja a Balsorsban Való Vigasztalások Könyvét, a *Dialogue of Comfort against Tribulation*-t. Ennek kerete a mohácsi vész. Vince, egy fiatal magyar nemes kér tanácsot nagybátyjától, Antaltól, hogy mit tegyen, ha a törökök jönnek, hagyja-e el hitét vagy haljon-e meg. Itt írja a *Treatise on the Passion*-t és éppen amikor odáig ér, hogy «megfogják Jézust» megfogta őt is a porkoláb és vitte meghalni. De szentté nem halála tette, hanem elsősorban élete. Vértanuságának négyszázéves évfordulóján, 1935 július hatodikán a pápa szentté fogja avatni Boldog Morus Tamást. Vannak, akik azt mondják, hogy ő volt a legnagyobb angol. De Angliában még ma is, katolikusok és nem-katolikusok egyaránt úgy nevezik, hogy *the most beloved of all Englishmen*, a legszeretettebb angol.